

Gyűjtő: KNEZÁ JUDIT.

gyűjtési ideje: 1966.

TART.: PÁDIÓS HELYTÖRTÉNETI VETÉLKEDŐ NÉPRAJZI
KÉRDÉSEI AZ ELŐDÖNTŐRE

7 lap

FOLYÓIRAT: MŰTÁRO: KÁPOSUÁR

SZÁM: XXXIII, 2.

Iratgyűjtő

MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁROZÁS

ÁTVÉRTVE AZ EGYÉGES LTK: 1006. OS TETELE ARÓL

Telefon: Postafiók 70.

KAPCSAVÁR

1006

"Tiszán innen, Dunán túl"
Rádiós helytörténeli felvilágosító 1966. május 3.

Néprajzi kérdések és feleletek

Népviselet és népi himzés.

1.) Mely községek népviselete volt a legnevezetesebb Somogyban?
A csökölyi, szennai, karádi, törökkoppányi, Csurgó környéki / Csurgónagymarton és Alsok/ darányi, és a Drávamenti horvát községek / Potony, Lakócsa, Szentborbás stb./.

2.) Milyen volt a régi pásztorviselet Somogyban?
Vidékenként eltérések vannak, de a régi pásztorviselet és parasztviselet néhány vonásában mindenütt eltért egymástól, sőt az egyes pásztor kategóriákat /juhász, gulyás, csikós, kanász/ is meg lehetett viselete alapján különböztetni egymástól.

A viselet legfontosabb darabjai: a vászoning, a gyölcsgatya, mellény, dõlmány, csizma, vagy bocskor / bocskort inkább csak a kanászok hordtak/, kalap /régebben széles karimájú, magasra hajtott karimájú kalap, a kanászoké egy kissé a cylinderre emlékeztet/ tarisznya, pásztorbot / juhásznak kampó, kanásznak balta, vagy fokos, csikósnak ostor/, szür.

3.) Milyen népviseleti darabra, jelenségre utal a következő somogyi népdal egyik sora: "Két olma van a szüröm ujjába,

Válogat a legény a leányba

Ögye mög a válogató fenyé

Ha nincs módja, mit válogat benne!

A dal első sora a jellegzetes dunántuli cifra szürre utal, amely rövid és befenekelt ujjú. A pásztorok egyes használati tárgyait a szür ujjában tartották. Csak ilyen ujjban volt lehetséges pl. almát tartani.

4.) Miről lehetett megkülönböztetni régen Somogy megyében a fiatal

lányokat, a fiatal asszonyoktól?

Elsősorban a konty viselete mutatta, hogy asszony a hordozója, a leányok hajadonfőtt jártak, sokszor télen is. A hajviseletben is volt több községben eltérés.

5.) Honnan vásárolták a diszes kóralaku csipkefűtrökből, művirágokból és hátul színes szalagokból álló kontyot a somogyi asszonyok? / Pl. szennaiak, hedrehelyiek, csokonyaiak, kálmáncsaiak, stb./ Szigetvári kontyvarróktól.

6.) Milyen gyászról volt híres csököly?

A fehér gyászról, ami fehér vászon öltözeti darabokat jelent.

7.) Nagypénteken a régi csökölyi asszonyok milyen viseletben voltak? Sáfránnyal sárgított lenvászon öltözékben / ing, szoknya, kötény, főrevertő /.

8.) Milyen somogyi népi himzések váltak közismertté a századfordulótól napjainkig?

A buzsáki színes lapos himzés és a rátétes, a törökkoppányi és karádi fehér himzés / lapos és lyukhimzés / és a balatonendrédi csipkeverés.

9.) Minek köszönheti népszerűségét a buzsáki himzés?

Nemcsak Buzsákon, hanem Varjaskéren, Tótszentpálon és Táska községben is elterjedt. A századfordulón meginduló balatoni idegenforgalom és a népművészeti termékek népszerűsítése elsősorban a Balatonhoz közel eső négy somogyi község himzőnőinek kedvezett.

10.) Milyen régi a balatonendrédi csipkeverés?

Káizer Endre református lelkész honosította meg az 1906-1908-as években. Fellendülésének magyarázatát szintén a századfordulótól kezdve meginduló idegenforgalom nagymértékű fejlődése adja. Volt

Olyan idő, mikor 1200 munkásnő dolgozott és már külföldi exporttal is dicsekedhettek.

11.) Milyen a fehér himzés?

Parasztvászonra fehér fonállal leginkább lapos és lyukhimzés. Somogyban legtovább a férfingek elejét, kezelőjét illetve gal-lérját himezték fehér himzéssel. Ezenkívül néhány községben még találhatunk kézelőt, kendőt, sifon pöntölt, pruszlit, stb. fehér himzéssel.

Pásztorművészet.

12.) A somogyi faragópásztorok közül, kik voltak és ma kik a leghire-sebbségek.

Idős Kapolyi Antal /+/ Somogyhárságy, Ifj. Kapolyi Antal juhász Dióspuszta, Tóth Mihály juhász Felsőseged Lászlómajor, Boszkovicz János gulyás /+/ Buzsák, Kara Lajos /+/ Buzsák, Kálmán István Balatonfenyves, Jancsikity István Öreglak, Nagy Ferenc Tab, Varga László Somogyjád, Lucza Ferenc Kisbábapuszta, stb.

13.) Milyen használati tárgyaikat díszítették a pásztorok?

Bot /kampó, fokos, ostornyél, sétabot/ ivókobak, tükrös, borotva-tartó, sótartó, paprikatartó, gyufatartó, furulya, kürt, óralánc, doboz, fűszertartó, lőportartó, gatyamadzaghuzó, bárányjel, - ezeket saját maguknak; nőknek fogast, kendőtartót, mosófát, vetélőt, tükröt, dobozt, kanáltartót.

14.) Mi volt a pásztorfaragások nyersanyaga?

Amit a természet nyújtott: fa, kobak, csont.

15.) Mi az a sajátos dunántúli pásztorfaragási technika, ami nem található meg hazánk más területén, és mikor volt szokásban a pásztorok között.

A spanyolozás, amely azt jelenti, hogy a faragott vályatokba puha szines spanyolviaszt nyomkodtak. A vályatok befelé

szélesedtek, hogyha kihül a spanyolviasz, ki ne essenek. A spanyolozási technika időszak a XIX. század első fele.

16. Miről lehet felismerni pl. hogy a faragó betyárt és miről, hogy juhászt akart ábrázolni.

Ha puska van a gatyás, csizmás, dolmányos figura kezében, akkor betyár, ha juhászt kampóval van, akkor juhász, bár rajta is bőgatya, csizma, dolmány, stb. van. Mellette rendszerint a juhászélet képei, birkák, szamár, stb.

17. Melyek a somogyi pásztor faragások legfontosabb diszitó motívumai?

Stilizált virágok: rozmaringlevél, tulipán, rózsza, Lukács-virág, szekfű, muskátli, stb. a fák közül a cserfa, állatok közül birka, ló, tehén, disznó, szarvas, kánya, fácán, az emberi alakok közül a különféle pásztorok, betyárok, orvvadászok, menyecskék. Jellegzetes hazafias diszitóelem a Kossuth-cimer, ritkábban Kossuth, Petőfi, Rákóczi, vagy Zrinyi alakjával is találkozunk, a faragásokon.

Somogyi tudósok és Somogyról írók.

18. Ki az a néprajztudós, aki a Somogy megyei Hetesen született 1859-ben.

Vikár Béla.

19. Milyen jelentősebb állomásai vannak életművének?

Bartók és Kodály előtt ő vezette be a népdalok fonográfal történő gyűjtését, azaz a szöveg és dallam együttes rögzítését. Somogy megyében gyűjtött anyagának nagyrésze a Somogy megye népköltése címen jelent meg a Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozat 6-ik köteteként. Műfordítói munkájának

legkiválóbb darabja a Kalevala fordítása, amelyhez Karjalában helyszini gyűjtő munkát is végzett. Az ő fordítása az összes Kalevala fordítások között a legkiválóbb, e munkájáért a Finn Tudományos Akadémia tagjává választotta.

20.) Miről nevezetes a múlt században élő Szakácsi születésű dr. Csorba József?

Korának kiváló orvosa és megyéjének kiváló ismerője. 1857-ben Pesten jelent meg Somogy vármegye ismertetése című összegező monografikus munkája, mely igen jó adatokkal szolgál a XIX-ik század közepén Somogyban végbemenő gazdálkodási, egészségügyi, néprajzi, népéleti jelenségekről.

21.) Ki volt az a híres természettudós és néprajzkutató, a Balaton nagy kutatója, akit Mikszáth Kálmán 1890 tavaszán a Pesti Hirlap hasábjain kifigurázott. Azt írta, hogy a Somogyi juhászok és kanászok Hermann Ottót garabonciásnak nézték, lefogták és hosszú haját és lengő szakállát lenyirták?

Hermann Ottó volt az. A hír azonban alaptalan volt. A híres tudós akkoriban ugyan valóban a Balaton somogyi partjain járt és komoly felfedezéseket tett a somogyi pásztorművészetet illetően.

22.) Milyen somogyi vonatkozású néprajzi tárgyú művei vannak Gönczi Ferencnek, a muzeum volt igazgatójának?

A Somogyi betyárvilág, Somogyi gyermekjátékok, ezenkívül a néprajzi folyóiratokban többféle cikk, pl. a pásztorok viselete, A cifraszür viseletének eltiltása, A cifraszür árának szabályozása 1812-ben, A nyakkaloda használatának eltiltása, Pünkösdi köszöntések, s a Somogyi gyerekek hajviselete stb.

Szokások.

23.) Milyen szokásra utal a következő csökölyi népdal?

"Az ablakon pirossal virágzik,
Ablakramám zölden levelezik,
Az is buval vagyon ám kirakva,
Barna babám könnyen nyitogatja."

Régen ez volt a szokás, hogy piros virágot tettek azoknál a családoknál az utcái ablakba, ahol eladó-lány volt.

24.) Milyen népszokásból való a következő mondóka?

"Friss légy, jó dolgos légy,
Jó sütő-főző légy, jó szűő-fonó légy,
beteges ne légy, porzsávás ne légy,
keléses ne légy, egészséges légy."

Aprószentek napján december 28.-án hajnalban szoktak az emberek, a gyerekek korbácsolni menni a házakhoz. A szokás célja a betegség távolúzése, volt, ahova beengedik őket, ott a füzvesszőből font korbáccsal, szöveg kíséretében minden családtagok végig korbácsolnak. Az elmondott szöveg a gazdaasszonynak szólt.

25.) Balatonberényben, Lengyeltótiban milyen speciális betlehemes szokás maradt fenn?

A bábtáncoltató betlehem. A betlehemi játék egyik része a bábtáncoltatás, azaz fasinben alulról nyéllel mozgatható, fából faragott bábfigurákkal játszó el a betlehemezés cselekmény egy részét: az ördög kéményseprővel viaskodik, két pásztor táncol, magyar paraszt Jutka-Marinkával táncol stb. A dékány nevű nyújtja a süvegét a pénzért. Középkori eredetű ez a szokás.

26.) Kik voltak Somogyban nevezetesebb betyárok a múlt században, akikről dalokat is költött a nép?

Sobri Jóska, Patkó Bandi, Patkó Pista, Séta Pista, Juhász András, Horváth Jóska, Angyal Bandi, Bimbó Jóska, Nád Jancsi. stb.

Vegyes néprajzi kérdések.

28.) Mi a pilinszka? Gyermekjáték: arasznyi a két végén kihegyezett bot és ugyancsak pilinszka a róla elnevezett társasjáték is.

29.) Milyen népi hangszerek szólalnak most meg? /dudát, furulyát, és citerát kellene megszólaltatni, s a hallgatóknak ezt kellene felismernie/.

30.) Mely községekbe jártak vásárra leginkább régen a somogyiak?

Somogysárd, Nagybjajom, Karád, Somogyszil, Igal, Istvándi, Törökkoppány, Kaposvár, Vásárosdombó, - A megyén kívül: Keszthely, Szigetvár, Vásárosbéc és Nagykanizsa.

31.) Mi a "bucser" ?

Rozs szalmából hasított, fűz vesszővel fonott, öblös tartóedény, amelyben a padlásan babot, vagy tojást vagy különféle magokat tároltak.

32.) Mi a "bizsók"?

A pásztorok hegyes és igen éles kése, amellyel faragnak karcolni. Rendszerint több bizsókjuk is van.

33.) Mi a "gánica"?

Kukorica-kásából sósvizben főtt étel, amelyet hagymászsirba vagy tejfölbe szaggattak. De ismeretes a krumpli-gánica is Somogyban: főtt és puhára összetört krumplit liszttel összekevernek és hagymászsirba szaggatnak.